

YOSHLAR ONGIDA GENDER STEREOTIPLARI VA ULARNING TA'LIM-TARBIYAVIY JARAYONLARGA TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17050945>

Sultonov Sardorbek Nu'monjon o'g'li

Turan Xalqaro Universiteti

magistr

Annotatsiya

Mazkur maqolada yoshlar ongida gender stereotiplarining shakllanish jarayonlari hamda ularning ta'lim-tarbiyaviy muhitga ta'siri tahlil qilingan. Gender stereotiplari oilaviy tarbiya, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy-madaniy an'analar orqali shakllanishi, ularning yoshlarning shaxsiy rivojlanishi hamda ijtimoiy faoliyatini cheklashi ilmiy asosda ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonida gender tenglik tamoyillarini singdirish, o'qituvchilarning gender kompetensiyasini oshirish va yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish orqali gender stereotiplarini bartaraf etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Maqola yakunida gender tenglik tamoyillariga asoslangan ta'lim muhitining jamiyat taraqqiyotiga qo'shadigan ijobiy hissasi yoritilgan.

Kalit so'zlar

Gender, stereotip, yoshlar, ta'lim-tarbiya, tenglik, ijtimoiy ong, tanqidiy fikrlash, diskriminatsiya, gender tenglik, madaniy qadriyatlar.

KIRISH

Globalashuv jarayoni, axborot oqimlarining tezlashishi hamda ijtimoiy-madaniy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida gender tengligi masalasi dolzarb mavzulardan biriga aylanmoqda. Jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy institutlarning samarali faoliyat yuritishi, eng avvalo, yoshlarning dunyoqarashi va ongida shakllanayotgan qarashlarga bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, gender stereotiplari yoshlar ongida qanday shakllanishi va ularning ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarga ta'siri masalasi alohida ilmiy va amaliy e'tibor talab etadi.

Gender stereotiplari – bu jamiyat tomonidan erkak va ayollarga nisbatan ilgari surilgan, ko'pincha an'anaviy qadriyatlar va madaniy tajribalarga tayangan holda shakllangan tasavvurlar majmuasidir. Masalan, erkaklar kuchli, qat'iyatli va yetakchi bo'lishi lozim degan qarash, ayollar esa uy-ro'zg'or yumushlari, farzand tarbiyasi bilan shug'ullanishi kerakligi haqidagi stereotiplar uzoq tarixiy ildizlarga ega. Biroq bunday tasavvurlar ko'plab hollarda yoshlarning shaxsiy

imkoniyatlarini cheklab, ularning erkin tanlov qilish jarayonlariga to'sqinlik qiladi.[1]

Yoshlar ongida gender stereotiplarining shakllanishiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi: Oilaviy muhit – ota-onaning farzand tarbiyasidagi yondashuvi, oila ichidagi mehnat taqsimoti va qadriyatlari bevosita rol o'ynaydi. Ta'lim muassasalari – darsliklarda, o'qituvchilar nutqida va ta'lim mazmunida mavjud bo'lgan gender xususiyatlar bolalar ongiga singib boradi. Ommaviy axborot vositalari – reklama, kino, ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan obrazlar ko'pincha an'anaviy gender rollarini mustahkamlaydi. Ijtimoiy-madaniy an'analar – mahalla, urf-odat va marosimlar orqali jinslar o'rtasidagi rol taqsimoti mustahkamlanadi.[2]

Gender stereotiplari ta'lim-tarbiya jarayonida quyidagi salbiy oqibatlarni yuzaga keltiradi: Kasb tanlashdagi cheklovlar – ayrim fanlar yoki kasblar faqat erkaklar yoki faqat ayollarga mos degan qarashlar yoshlarning erkin tanlovini chegaralaydi. Masalan, texnika va muhandislik sohalarida erkaklarga, pedagogika va tibbiyot esa ayollarga xos deb hisoblanadi. O'ziga ishonchsizlik – “ayollar rahbar bo'la olmaydi” yoki “erkaklar san'at bilan shug'ullanishi noo'rin” kabi stereotiplar yoshlarning salohiyatini to'liq namoyon etishiga to'sqinlik qiladi.[3]

Tarbiyaviy noxolislik – maktab va oliy ta'lim jarayonida o'qituvchilar ayrim hollarda o'g'il va qiz bolalarga turlicha yondashadi. Bu esa tenglik prinsipiga zid holda tarbiyaviy muhitda diskriminatsiyani yuzaga keltiradi.

Jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikning davom etishi – ta'lim-tarbiya jarayonida shakllangan stereotiplar keyinchalik mehnat bozorida ham aks etib, erkak va ayollar o'rtasidagi iqtisodiy va ijtimoiy tafovutlarni kuchaytiradi.

Gender stereotiplarini bartaraf etishda ta'lim muassasalari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu borada quyidagi yo'nalishlar dolzarb hisoblanadi: Gender tenglik tamoyillarini o'quv dasturlariga singdirish – darslik va o'quv materiallarida erkak va ayol obrazlarini teng huquqli, erkin faoliyat yurituvchi shaxs sifatida aks ettirish. O'qituvchilarning gender kompetensiyasini oshirish – pedagoglar o'z nutqida, tarbiyaviy yondashuvida gender neytrallikka amal qilishi kerak. Yoshlarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish – stereotiplarga ko'r-ko'rona ergashmasdan, ijtimoiy me'yorlarga nisbatan mustaqil munosabat bildirish qobiliyatini shakllantirish. Ommaviy axborot vositalarida ijobiy gender obrazlarini yaratish – yoshlarning ongida ayol va erkak shaxsini teng huquqli, ijodkor va yetakchi sifatida ko'rsatish zarur.[4]

Xulosa

Gender stereotiplari yoshlarning dunyoqarashiga, ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarga hamda ularning kelajakdagi ijtimoiy faoliyatiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ta'lim tizimida gender tenglik tamoyillarini keng tatbiq

etish, yoshlarni an'anaviy stereotiplardan xoli, erkin va mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Gender stereotiplaridan holi bo'lgan ta'lim muhitida yoshlar o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqaradi, bu esa milliy taraqqiyot va inson kapitalining yuksalishiga bevosita xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Mahmudova, D. (2021). Ta'lim jarayonida gender tenglik tamoyillari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va gender tenglikni ta'minlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4235-son Qarori. (2019 yil 7 mart).
- 3.Butler, J. (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.
- 4.Inglehart, R., & Norris, P. (2003). Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World. Cambridge: Cambridge University Press.